

Archeologienota
Hekelgem (Affligem) – Blakmeers 113-114

Natasja Reyns en Ruth Ferket

Temse
2018

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2018/12.807/63

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	9
2.3	Onderzoeksopdracht	9
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	9
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	10
2.3.3	Werkwijze	12
2.4	Assessmentrapport	12
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	12
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	18
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	23
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	26
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	26
3	Samenvatting.....	28
4	Bibliografie	29
4.1	Publicaties	29
4.2	Websites	29
5	Bijlagen	30
5.1	Archeologische periodes	30
5.2	Plannenlijst	30
5.3	Fotolijst.....	30

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2018F165

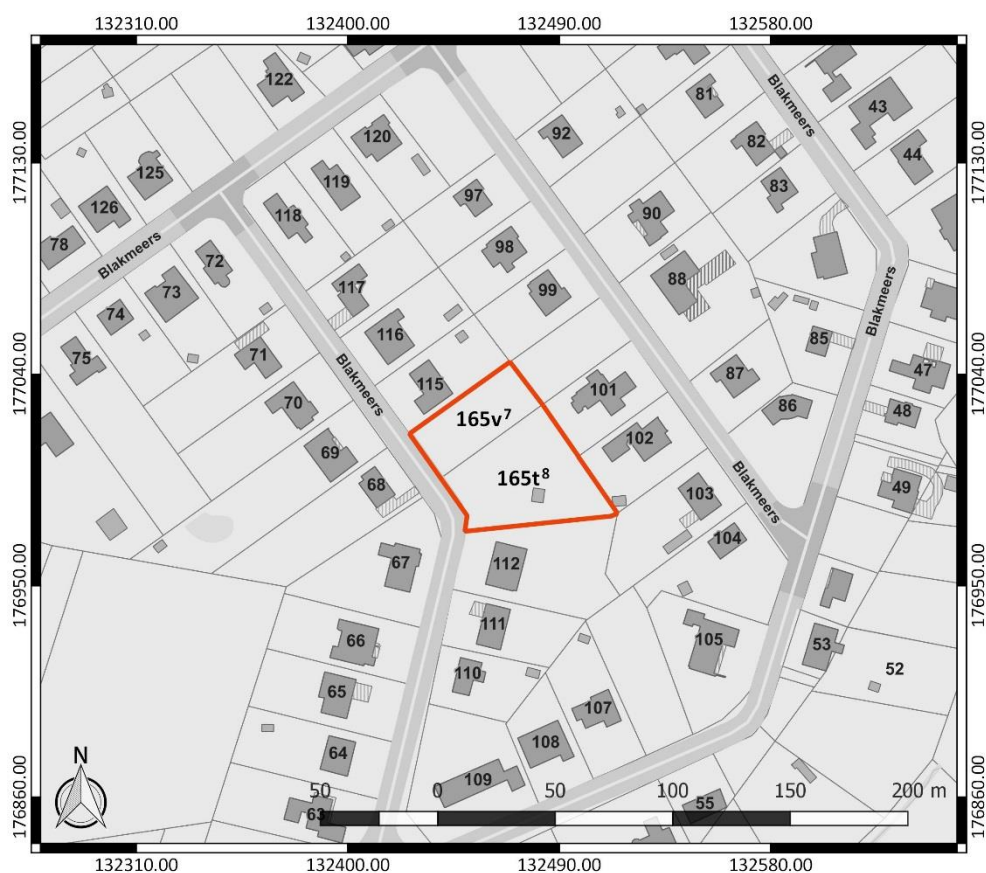
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Vlaams-Brabant, Affligem, Hekelgem, Blakmeers 113-114, Blakmeers

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 132469, 177045
- 132515, 176981
- 132450, 176973
- 132426, 177015

Kadastraal plan:

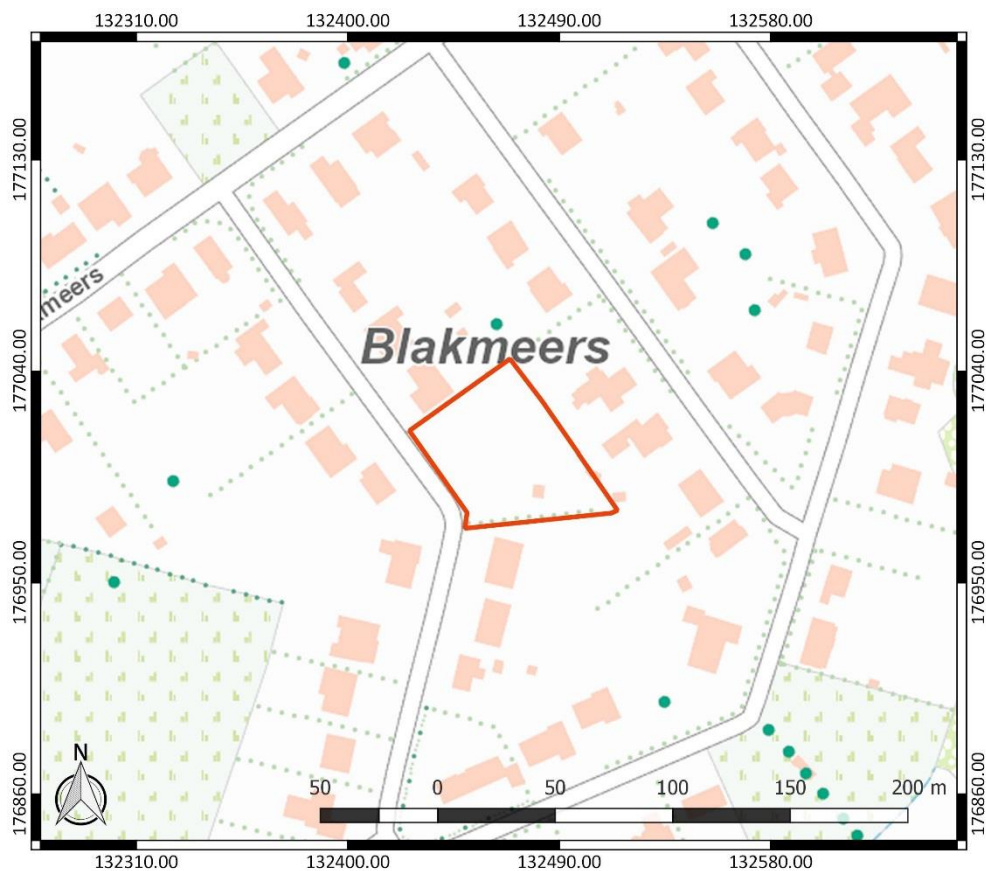

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Affligem, Afdeling 1 (Hekelgem), sectie C, nummers 165t⁸ en 165v⁷

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 3240 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 22/06/2018 – 26/06/2018

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, bronstijd, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: Er bevinden zich een bijgebouw en verhardingen ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend. Ten opzichte van het volledige onderzoeksgebied gaat het slechts om een beperkt deel van het terrein dat bebouwd of verhard is.

Figuur 3: Verstoringenkaart met aanduiding van de bestaande bebouwing (oranje) en verhardingen (blauw) binnen het onderzoeksgebied (rood). Onderkaart: GRB (www.geopunt.be)

Figuur 4: Foto's onderzoeksgebied en omgeving

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein zal een verkaveling gerealiseerd worden, bestaande uit 3 loten voor eengezinswoningen (Figuur 5). Daarvoor worden 14 bomen gerooid in het zuidwesten van het onderzoeksgebied. De andere aanwezige bomen blijven behouden.

Perceel 165v⁷ wordt opgedeeld in twee loten van ca. 920 m². Lot 3 bevindt zich ter hoogte van perceel 165t⁸ en heeft een oppervlakte van ca. 1400 m². Op elk lot wordt een hoofdgebouw met in het noordoosten een aansluitend bijgebouw opgetrokken. In het zuidwesten worden voortuinen voorzien, die zullen grenzen aan de Blakmeers. De nodige nutsleidingen zijn reeds aanwezig ter hoogte van de in betonverharding aangelegde gemeenteweg.

De aanleg van de woningen en tuinen betekent vermoedelijk een verstoring van ca. 80 cm diepte. De woningen mogen echter onderkelderde worden. Dit betekent plaatselijk een grotere verstoringdiepte. De locatie van bijvoorbeeld vorstranden, regenwaterputten en huisaansluitingen, die de verstoringdiepte van de eengezinswoningen overschrijden, liggen in het kader van de verkaveling nog niet vast. Ook zijn er indirecte factoren zoals compactie bij de werfingrepen, die een invloed op het aanwezige bodemarchief hebben.

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841), de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) en de Vandermaelenkaart (1846-1854) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

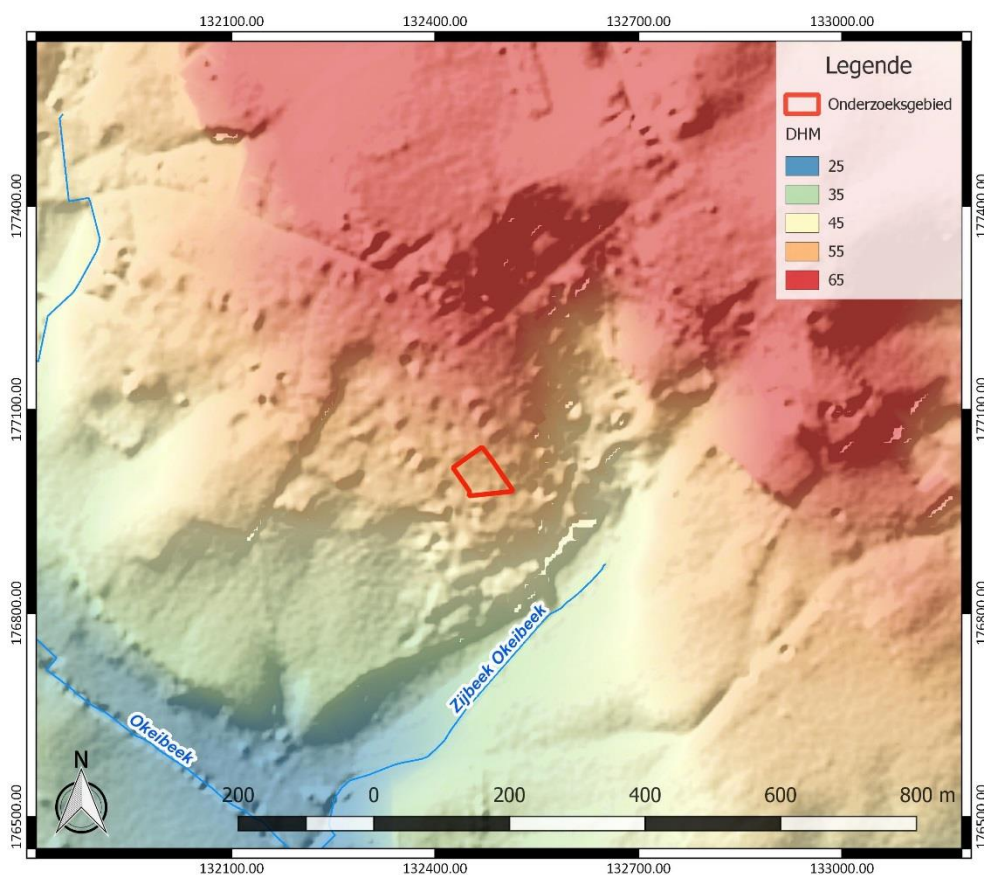
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

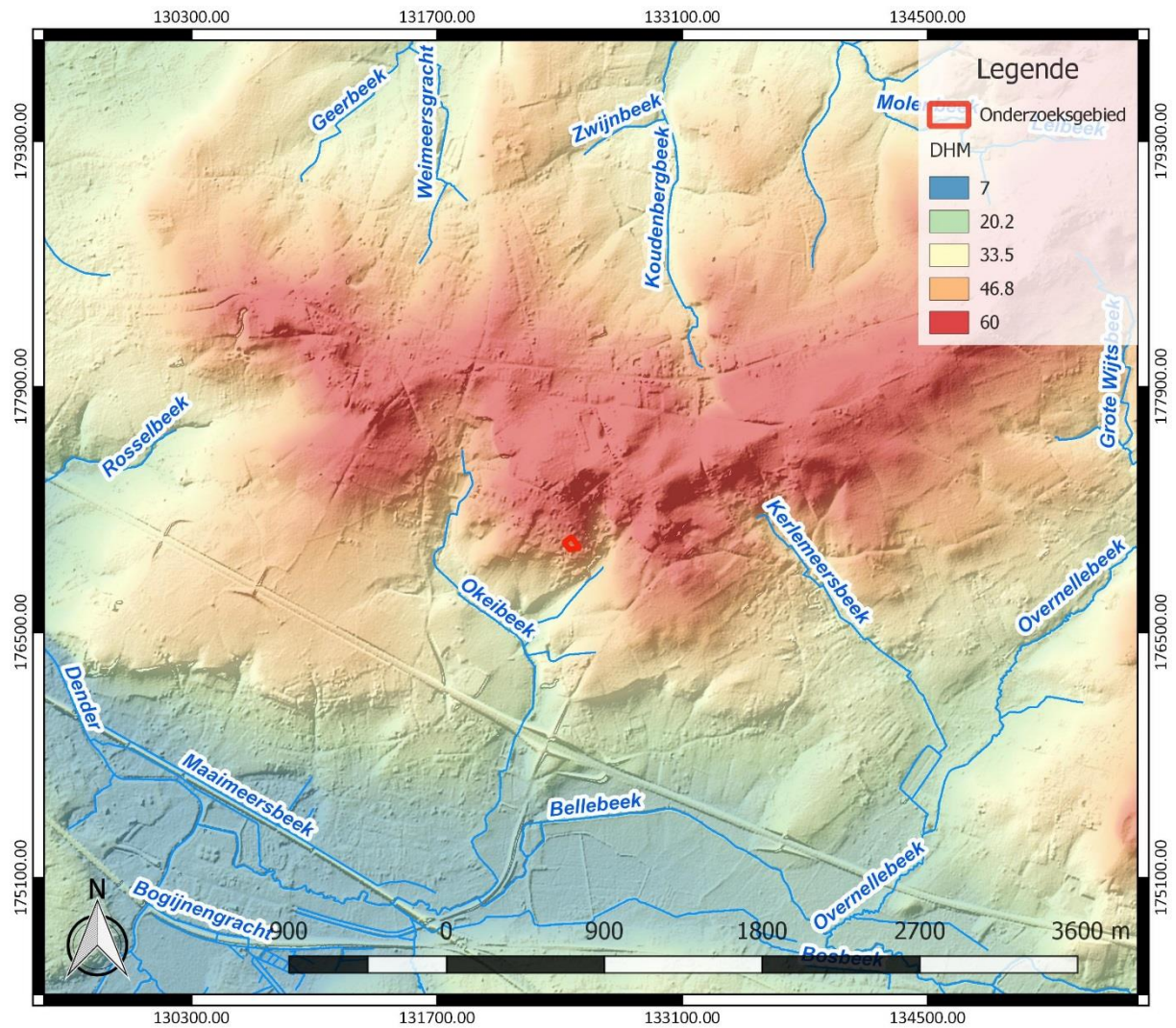
Het onderzoeksgebied is gelegen ten zuidoosten van het centrum van Hekelgem. De Blakmeers loopt rondom het onderzoeksgebied (Figuur 6). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden met een landelijk karakter. Hydrografisch behoort het tot het Denderbekken. De Okeibeek stroomt ten westen van het onderzoeksgebied. De Zijbeek van de Okeibeek is ten zuiden en ten zuidoosten van het onderzoeksgebied gesitueerd. Ten noorden stromen de Geerbeek, de Weimeersgracht, de Zwijnbeek en de Koudenbergbeek. Respectievelijk ten (zuid)oosten en ten zuiden zijn de Kerlemeersbeek en de Bellebeek te vinden. Ten zuidwesten treffen we de Maaimeersbeek en de Dender aan. Verder ten westen loopt de Rosselbeek (Figuur 7-Figuur 8).

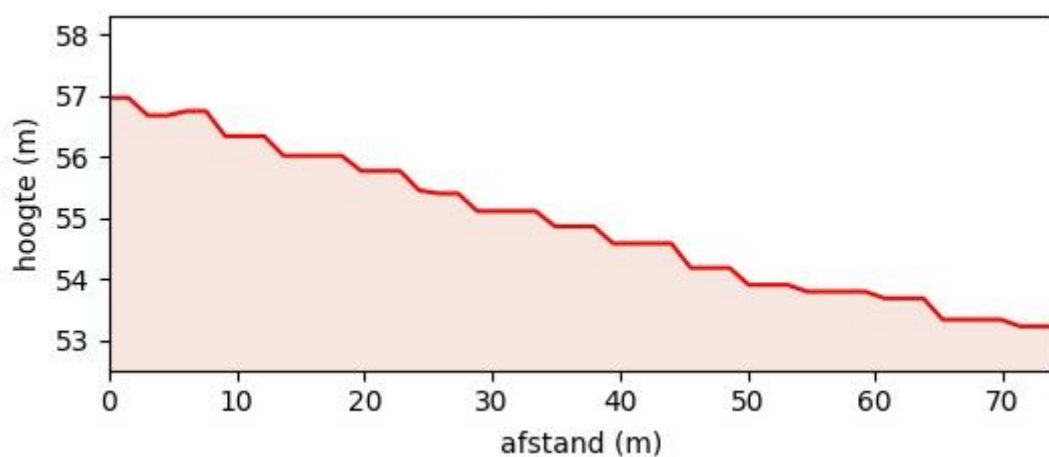
Figuur 6: Luchtfoto van 2017 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 7: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

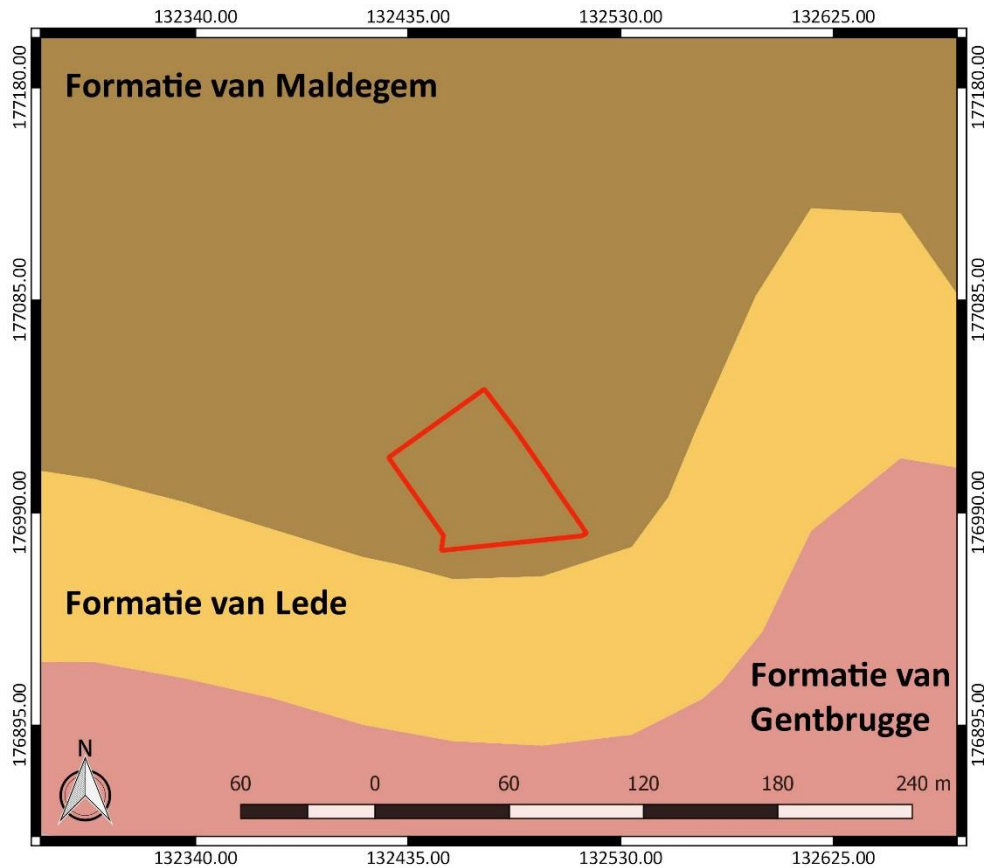

Figuur 8: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 9: Hoogteverloop van noord naar zuidzuidwest over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Hekelgem tot de Brabantse glooiingen.³ Dit glooiende landschap, aan de linkerflank van de Zennevallei, is gekend onder de streeknaam “Pajottenland”. Topografisch situeert het laagst gelegen punt zich in de Dendervallei, op 10 m TAW. De topografie stijgt op lokale en geïsoleerde heuveltoppen.⁴ Het onderzoeksgebied bevindt zich op de zuidelijke flank van een oost-west georiënteerde heuvelrug (Figuur 7). Het terrein kent een hoogte van 53,2 tot 57,0 m TAW en helt af in zuidelijke en zuidwestelijke richting (Figuur 9).

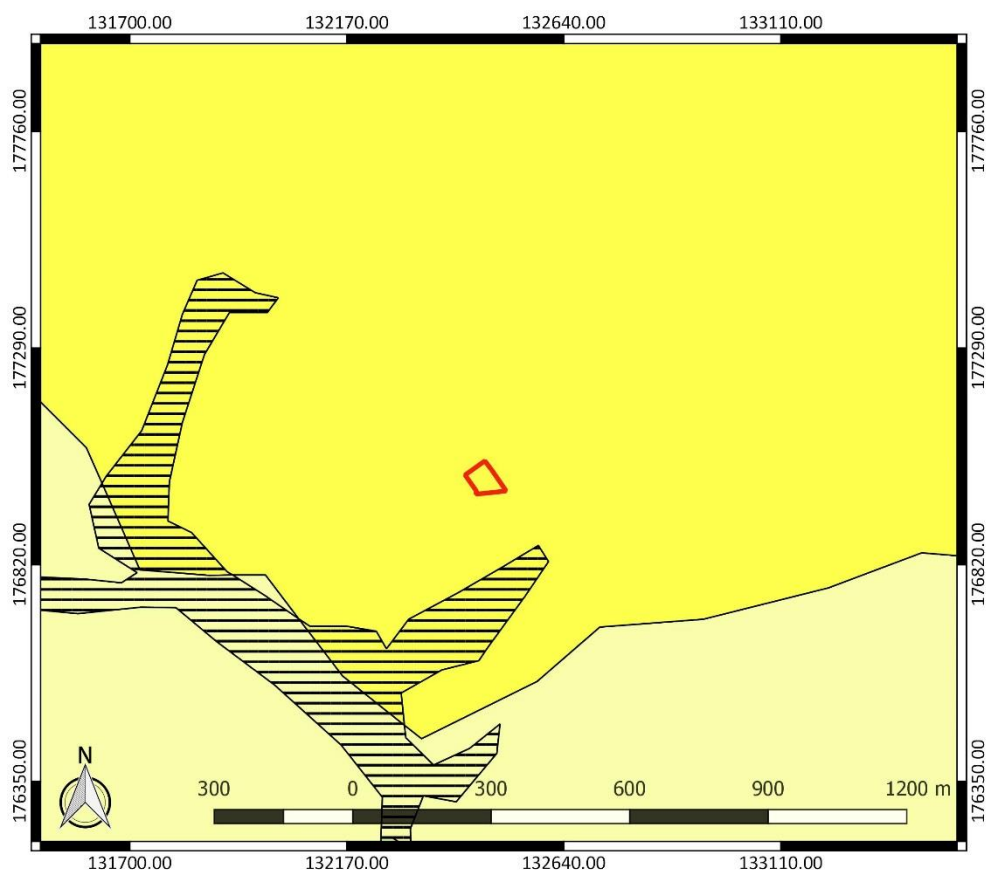
Figuur 10: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond (Figuur 10) bestaat uit de Formatie van Maldegem. Deze ondergrond bestaat uit een grijze afwisseling van fijn zand en klei, is glauconiet- en glimmerhoudend en wordt onderaan gekenmerkt door zandhoudende en sterk glauconiethoudende klei. Ten zuiden en ten oosten bevindt zich de Formatie van Lede. Deze bestaat uit lichtgrijs fijn zand, dat kalkhoudend, fossielhoudend (*Nummulites variolarius*) en soms glauconiethoudend is en soms kalksteenbanken en basisgrind bevat. Verder ten zuiden behoort de ondergrond tot de Formatie van Gentbrugge, die gekenmerkt wordt door grijsgroen fijn zand, dat glauconiethoudend is en dat overgaat in zandhoudende klei tot donkergrijze klei, met plaatselijk zandsteenbanken (veldsteen).⁵

³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Arrondissement Halle-Vilvoorde [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/126615> (geraadpleegd op 25 juni 2018)

⁴ Schroyen *et al.* 2003, 4

⁵ www.geopunt.be/kaart

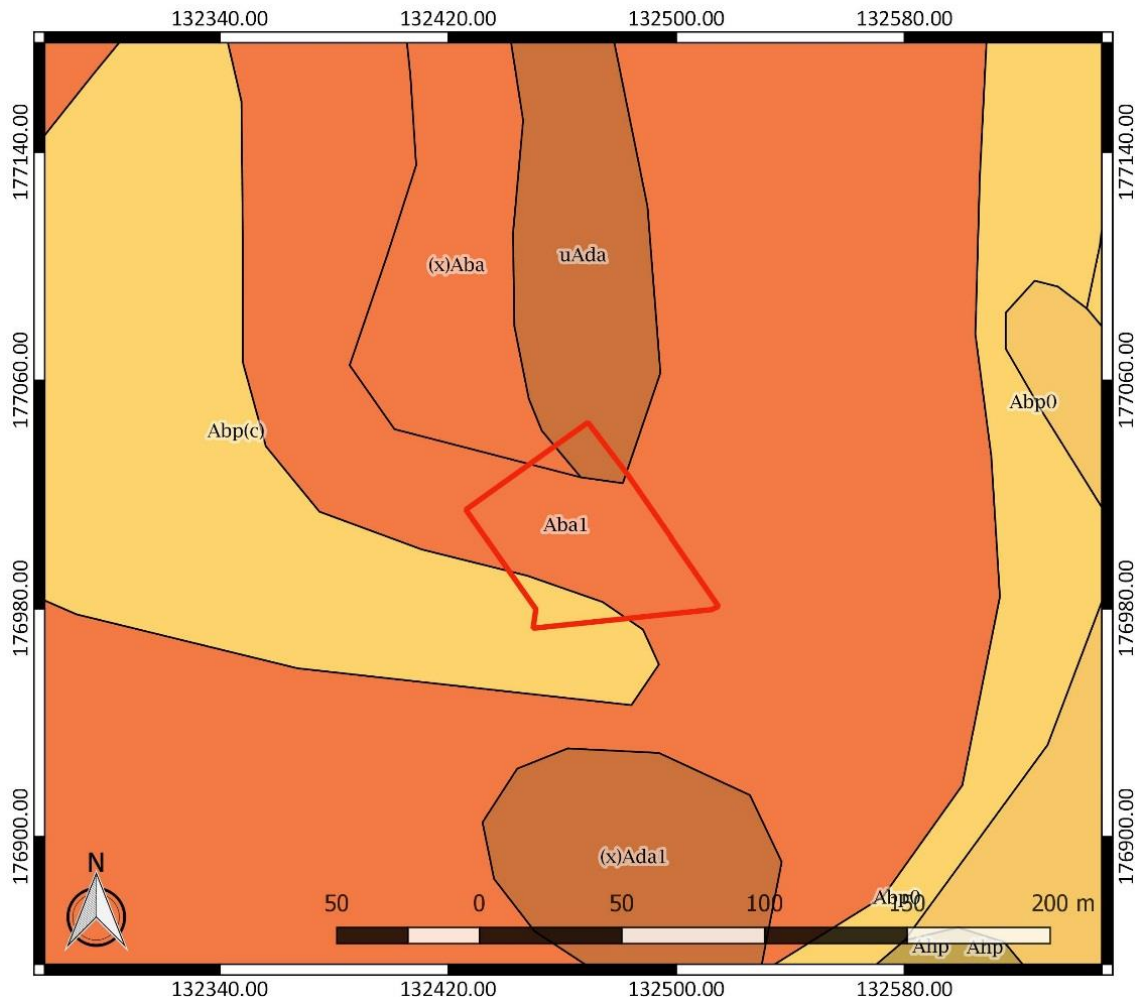

Figuur 11: Quartairegeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

1		2	
ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en het centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen. HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.		ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen. HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.	
1a		2a	
* De karteereenheid is mogelijk afwezig. □ De karteereenheid is mogelijk aanwezig. FH Fluviaale afzettingen (organochemisch en perimarien inclusie), afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan). □ ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen. HQ Hellingsafzettingen van het Quartair. FLPw Fluviaale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).		□ De karteereenheid is mogelijk aanwezig. FH Fluviaale afzettingen (organochemisch en perimarien inclusie), afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan). □ ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen. HQ Hellingsafzettingen van het Quartair. FLPw Fluviaale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).	

Figuur 12: Legende bij de quartairegeologische kaart (www.geopunt.be)

De quartairgeologische kaart (Figuur 11) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Ten zuiden en ten westen van het onderzoeksgebied bevinden zich hieronder oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en erboven jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan). Deze zijn op de kaart gearceerd weergegeven en volgen het verloop van de Okeibeek.⁶

Figuur 13: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 13) toont dat centraal binnen het onderzoeksgebied een droge leembodem met textuur B horizont en een dunne A horizont van minder dan 40 cm (Aba1) te verwachten is.⁷ Verder treffen we in het noorden een droge leembodem met textuur B horizont en een onbepaald substraat op een matige diepte tussen 75 en 125 cm ((x)Aba) aan, evenals een matig natte leembodem met textuur B horizont en klei op een geringe diepte van minder dan 75 cm (uAda). In het zuidwesten van het terrein geeft de bodemkaart een droge leembodem zonder profiel aan, met een bedolven textuur B horizont op minder dan 80 cm diepte (Abp(c)).⁸

⁶ www.geopunt.be/kaart

⁷ Louis 1957, 33-34

⁸ www.geopunt.be/kaart

Volgens de bodemgebruikskaart wordt het onderzoeksgebied ingenomen door gras, struiken en bomen. In het zuidoosten is een onafgedekte zone weergegeven (Figuur 14). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 6). Enkel het bijgebouw dat op de luchtfoto in het zuidoosten van het terrein te zien is, ontbreekt op de bodemgebruikskaart.

Figuur 14: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

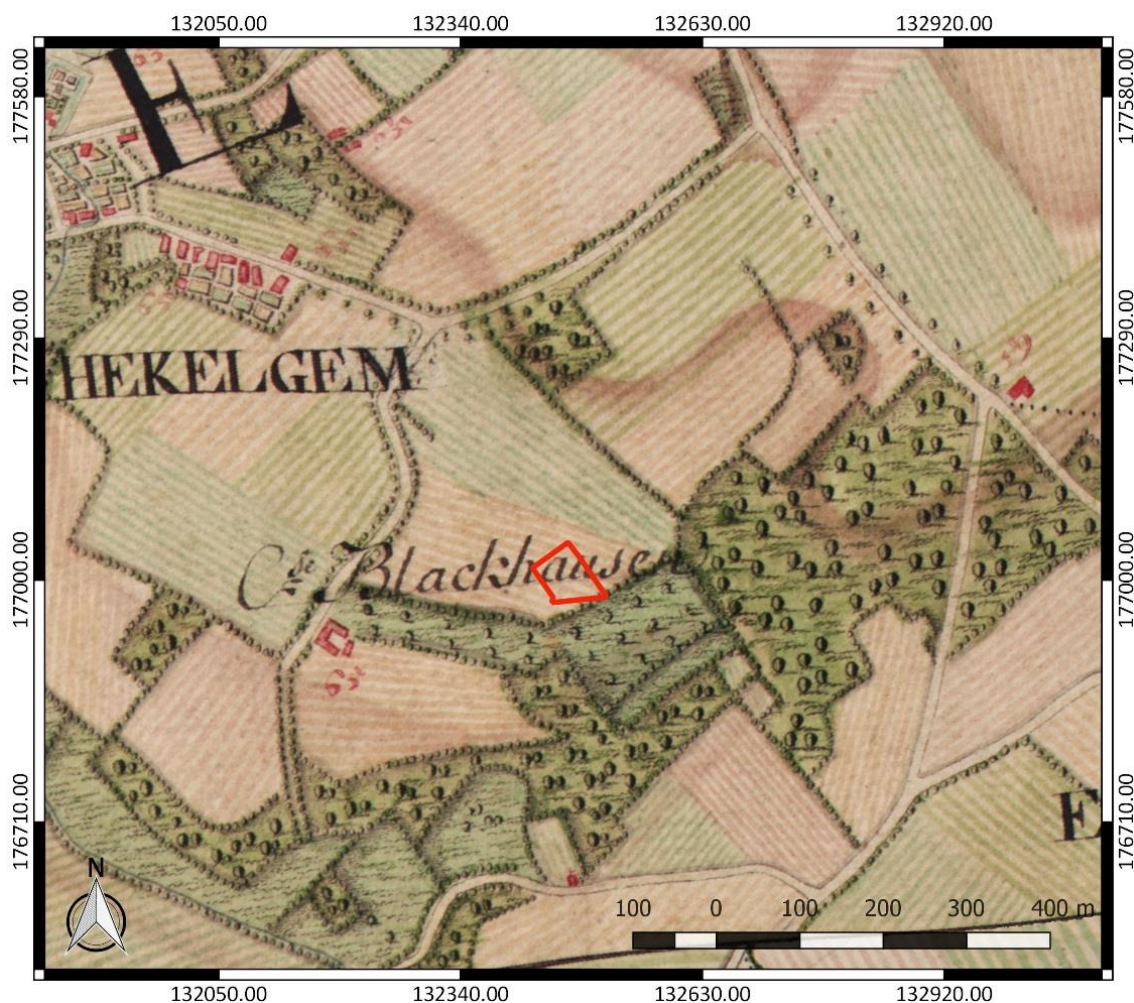
2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Hekelgem situeerde zich in het verleden in een belangrijk grensgebied tussen het hertogdom Brabant en het graafschap Vlaanderen. Deze grenspositie gaf aanleiding tot een reeks oorlogsfeiten, veldslagen, belegeringen, innamen en de bouw van defensieburchten in de omgeving. Ook werden belangrijke stichtingen, zoals de abdij van Affligem, begunstigd vanuit politieke redenen. Rond 1080 werd er reeds een religieuze gemeenschap in Affligem gesticht. Kort nadien werd er een benedictijnenklooster opgericht. De abdij kon rekenen op de voortdurende steun van Brabant omwille van de strategische ligging op de grens met Vlaanderen, maar viel ook regelmatig ten prooi aan plunderingen. Op religieus vlak hing het gebied af van het bisdom Kamerijk en later van het bisdom Mechelen.⁹

⁹Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Arrondissement Halle-Vilvoorde [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/126615> (geraadpleegd op 25 juni 2018); Agentschap Onroerend

De dorpskern van Hekelgem ontstond aan de bron van de Okeibeek, in de schaduw van een burchtcomplex van de heer van Hekelgem. De naam van het dorp doet een Frankische oorsprong vermoeden. Van de burcht is enkel een boerderijwoning, het zogenaamde Hof ter Saele, overgebleven. De Sint-Michielskerk gaat vermoedelijk terug tot de 10de eeuw en deed waarschijnlijk dienst als villakerk van de heren van Hekelgem.¹⁰ Later deed ze dienst als parochiekerk en was ze afhankelijk van de abdij van Affligem. Hekelgem vormde samen met Essene één parochie tot het derde kwart van de 13de eeuw.¹¹

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland (Figuur 15). Het terrein bevindt zich ten zuidoosten van de historische dorpskern van Hekelgem, op enige afstand ervan. Ten zuiden is bosgebied weergegeven. Ten zuidwesten is een pachthoeve te bemerken.

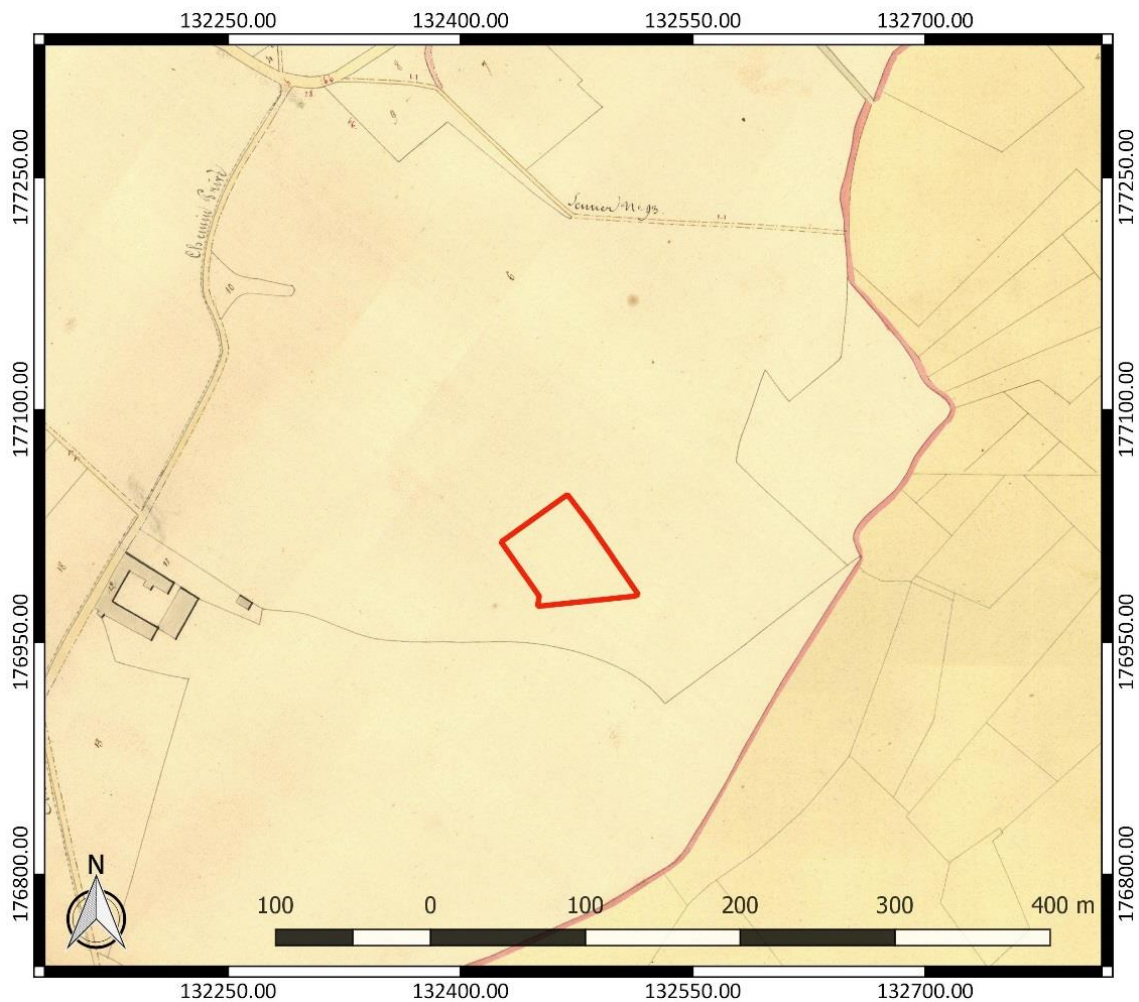
Figuur 15: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Erfgoed 2018: Abdij van Affligem [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38830> (geraadpleegd op 25 juni 2018)

¹⁰ Toerisme Affligem 2012, 9

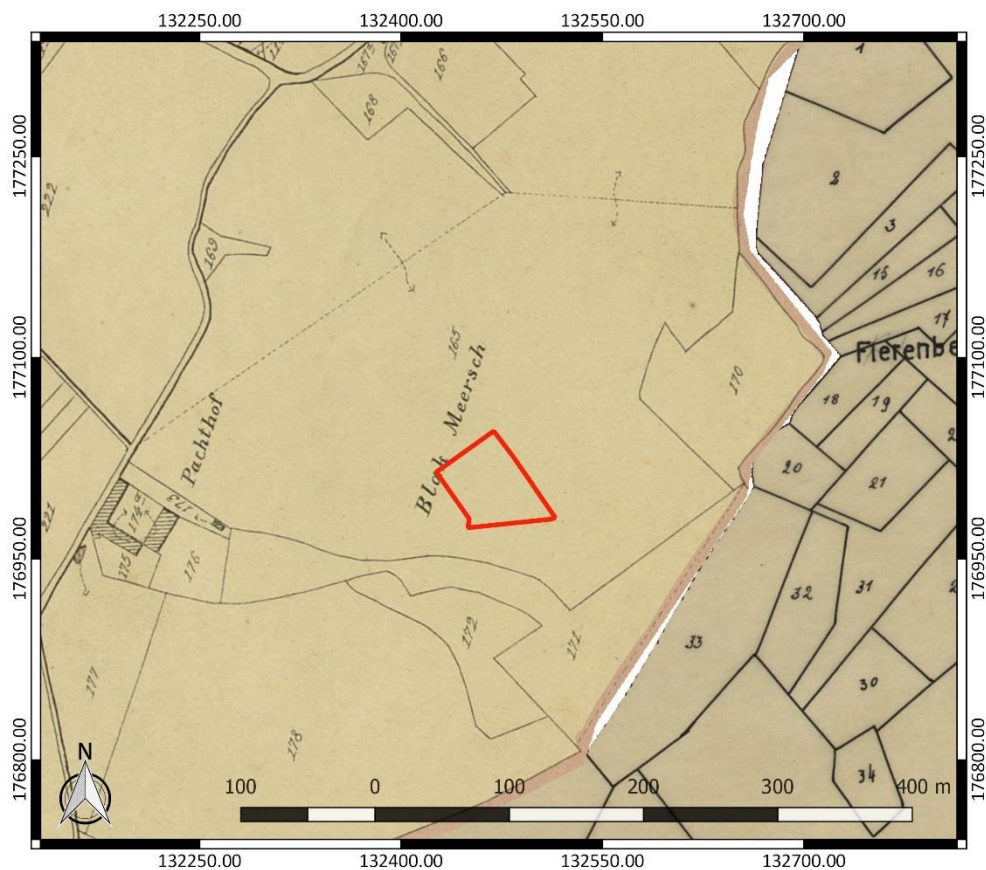
¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Parochiekerk Sint-Michiels [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38827> (geraadpleegd op 25 juni 2018)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is nog steeds geen bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied. Vermoedelijk was het terrein nog altijd in gebruik als akkerland (Figuur 16). De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) en de Vandermaelenkaart (1846-1854) geven een gelijkaardig beeld. De pachthoeve wordt nu ten westen weergegeven en wordt met de naam “Blackmeersch” aangeduid (Figuur 17-Figuur 18). Later werd de hoeve “Hof te Blakmeers” genoemd.¹²

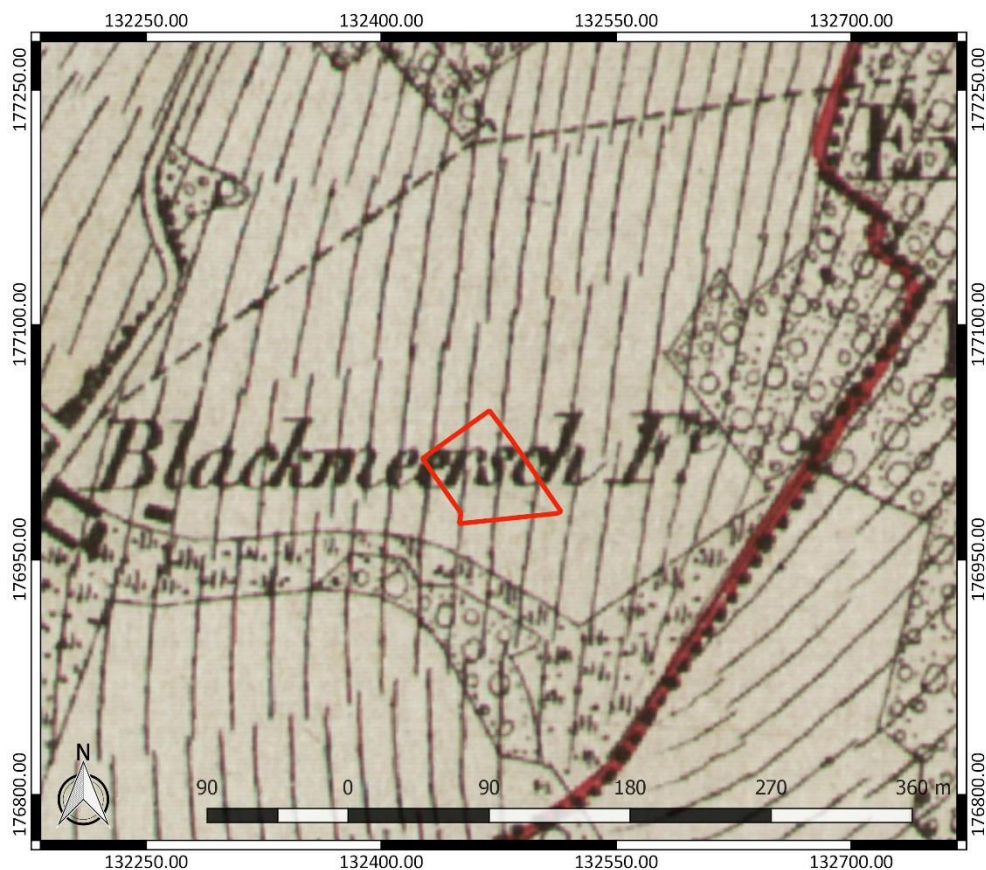

Figuur 16: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

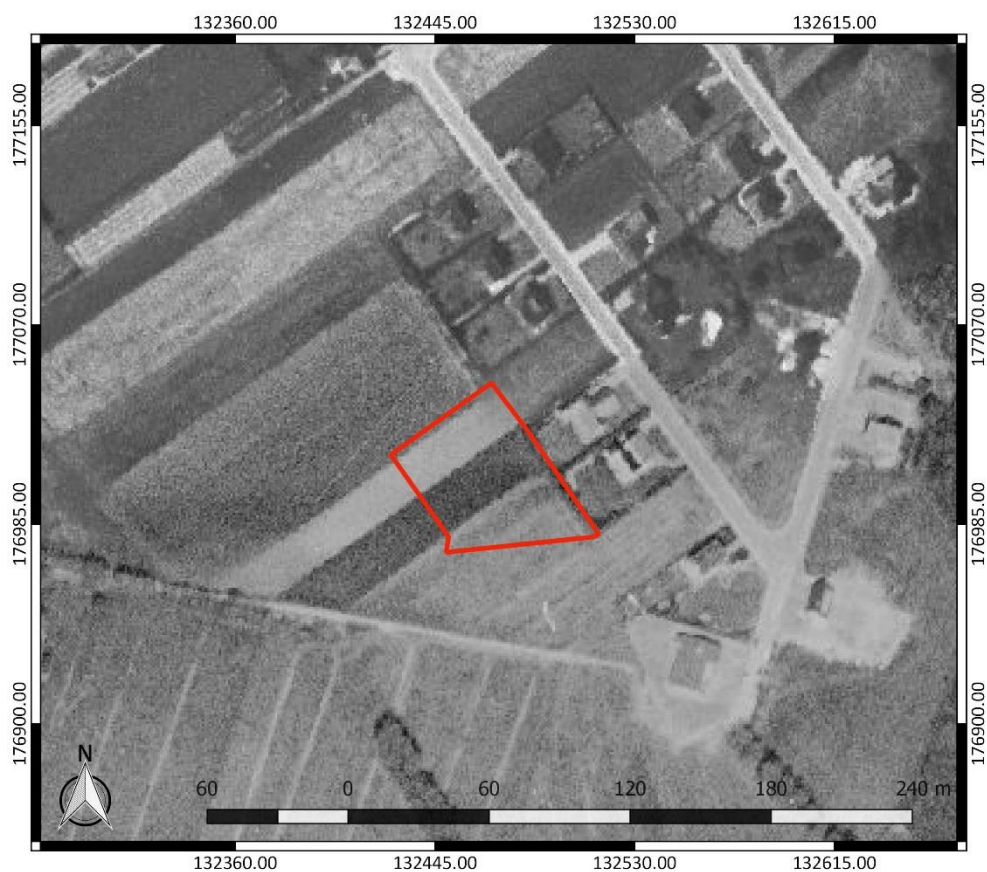
¹²Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Hoeve Hof te Blakmeers [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38833> (geraadpleegd op 25 juni 2018)

Figuur 17: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 18: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 19: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

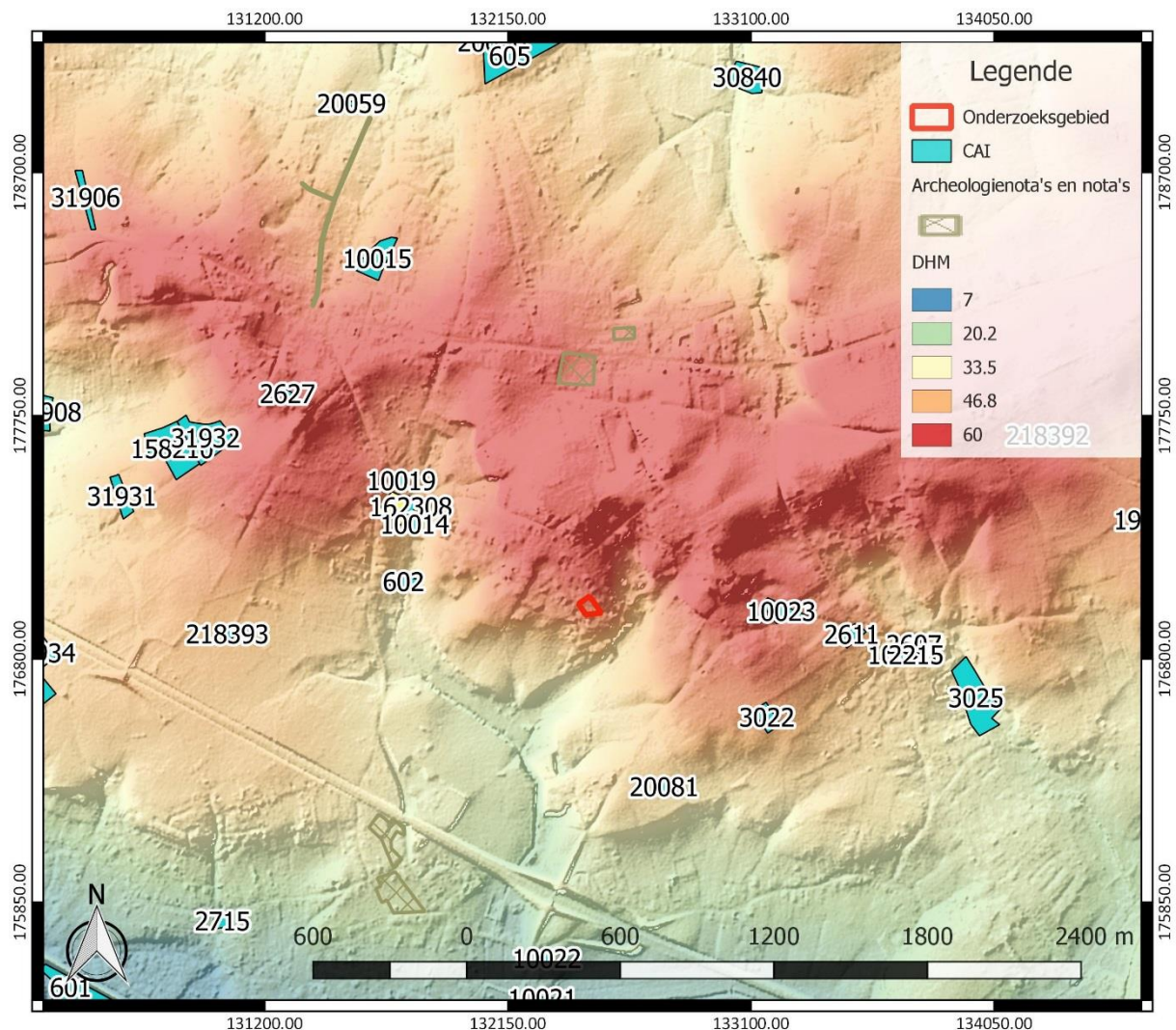

Figuur 20: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 19) toont dat het onderzoeksgebied nog steeds door akker- en grasland wordt ingenomen. Ten noordoosten is de aanleg van de wijk Blakmeers aangevangen. De wijk en gelijknamige straat verwijzen naar het hierboven reeds genoemde Hof te Blakmeers. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 20) toont een verdere uitbreiding van de Blakmeers en de bebouwing in de omgeving van het onderzoeksgebied. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 6).

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 21). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 21: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerendergoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

De aanwezige archeologische waarden situeren zich al op enige afstand van het onderzoeksgebied. In de ruime omgeving gaan de resten terug tot in de steentijd. Bij veldprospectie werd ter hoogte van CAI ID 31906 lithisch materiaal uit het mesolithicum gevonden. Op locatie CAI ID 31931 en CAI ID

20059 kwam lithisch materiaal uit het neolithicum aan het licht.¹³ Vindplaats CAI ID 158210 en CAI ID 31932 leverden steentijd materiaal op, zonder engere datering. Op de laatstgenoemde locatie werd tevens aardewerk en een hele reeks bouw materiaal uit de Romeinse tijd aangetroffen. In de omgeving werd ook lithisch materiaal uit de vroege bronstijd gevonden ter hoogte van de abdij van Affligem (CAI ID 605).¹⁴ In de ruime omgeving zijn nog meer resten uit de Romeinse tijd aangetroffen. Op vindplaats CAI ID 3022 werd Romeins afval en bouw materiaal gevonden. Mogelijk bevond zich hier een Romeinse villa. Ter hoogte van CAI ID 20081 werd een bronzen fragment van een ruiterspoor uit de Romeinse tijd gedetecteerd.¹⁵

In de omgeving kwamen ook resten uit de middeleeuwen aan het licht. Bij een opgraving ter hoogte van de abdij van Affligem (CAI ID 605) werden resten van een Karolingische begraafplaats uit de vroege middeleeuwen gevonden, met duidelijke antropomorfe graven. De graven bevonden zich op ongelijke diepte en sommige graven lagen boven elkaar. Er werd ook een kinderskelet aangetroffen. Bij één skelet werd onder het bekken een pijlpunt van een kruisboog ontdekt. Verder werd onder meer een gelijkbenige bronzen mantelspeld (uit de 9de eeuw) en versierd dierlijk botmateriaal aangetroffen. Uit dezelfde periode werd een rechthoekige, compacte laag van 4 op 3 m aangesneden. Rondom de rechthoek was een greppeltje gegraven. De resten van het klooster gaan terug tot de volle middeleeuwen. Zo werd onder meer de zijmuur van een voorganger van de kerk opgegraven. Uit de late middeleeuwen werd een keldertje gevonden, waarin zich vonden uit de tweede helft van de 14de eeuw bevonden. Er kwamen ook enkele laatmiddeleeuwse munten aan het licht, waaronder een munt van Lodewijk II van Male (1346-1384), een rekenpenning van Jan II, abt van Affligem (1311-1313) en enkele zeer kleine zilveren munten in een recipiënt. Tot slot werden er afvalkuilen uit de 16de eeuw aangetroffen, met talrijk scherven en dierlijk botmateriaal, bestaande uit rest- en halfproducten van botbewerking. De vonden tonen aan dat binnen de abdijsmuren activiteiten van beenbewerking plaatsvonden. Wie deze ambacht uitvoerde (een specialist onder de kloosterlingen of een rondreizend ambachtsman) en wat het eindproduct ervan was, is onbekend.¹⁶

Enkele andere indicatoren dateren uit de volle middeleeuwen. Het Hof ter Saele of Hof te Hekelgem (CAI ID 10014) bestond tijdens deze periode uit een motte met kasteel. Het maakte deel uit van de leenroerige bezittingen van de abdij van Affligem. In 1338, tijdens de oorlog tussen Vlaanderen en Brabant, werd het kasteel een eerste keer verwoest. Tijdens de godsdienstoorlogen in de 16de eeuw gebeurde dit een tweede maal. Enkel het neerhof werd daarna heropgebouwd. Bij de heropbouw in 1643 werd onder meer gebruik gemaakt van afbraakmateriaal. In 1689 werd het neerhof opnieuw verwoest. Het werd hersteld en na de Franse Revolutie, in 1802, verkocht. In de loop van de 19de eeuw werden de bouwvallige hoevegebouwen gesloopt en werd het woonhuis aangepast. In 1862 bestond de motte nog als een kunstmatig aangelegde berg. Tegenwoordig rest enkel nog een boerenhuis. In Hekelgem was er naast het Hof ter Saele nog een motte uit de volle middeleeuwen: het Zegershof (CAI ID 10015). In de 18de eeuw waren de wallen en kasteelheuvel nog zichtbaar. Ook de Borch van Essene (CAI ID 10020 [ten westen van CAI ID 2215]) dateert uit de volle middeleeuwen.¹⁷

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 31906, Brusselbaan (EMB 91), (geraadpleegd op 25 juni 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 31931, Donkerstraat (EMB 23), (geraadpleegd op 25 juni 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 20059, Langestraat 189 (geraadpleegd op 25 juni 2018)

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 158210, Donkerstraat (EMB 12, 13), (geraadpleegd op 25 juni 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 31932, Donkerstraat (EMB 8,9,10), (geraadpleegd op 25 juni 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 605, Abdij van Affligem (geraadpleegd op 25 juni 2018)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3022, Moortel I (geraadpleegd op 25 juni 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 20081, Moortel II (geraadpleegd op 25 juni 2018)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 605, Abdij van Affligem (geraadpleegd op 25 juni 2018)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 10014, Hof te Hekelgem (geraadpleegd op 25 juni 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Hoeve Hof ter Saele of Hof te Hekelgem [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38843> (geraadpleegd op 25 juni 2018); Centrale Archeologische

Ter hoogte van de Bellestraat 3 (CAI ID 162308) werden nog meer resten uit de volle middeleeuwen gevonden. Het betreft sporen van een houtbouw, meer bepaald paalkuilen. Bij een opgraving in 2014 bleek dat sommige paalkuilen op één lijn met elkaar stonden, maar er werden geen duidelijke gebouwplattegronden in herkend. Wel werden scherven aangetroffen, op basis waarvan de sporen in de volle middeleeuwen (10de-13de eeuw) gedateerd worden. Daarnaast waren er ook enkele greppels zichtbaar die langs de sporenclusters liepen, alsook twee parallelle, kleinere greppeltjes. De kleinere greppeltjes worden als erosiegeultjes geïnterpreteerd. Over de sporen lag een dik pak colluvium (ca. 40-65 cm) uit de late middeleeuwen. Centraal binnen het onderzoeksgebied is de laag colluvium echter nog dikker (ca. 80-90 cm, tot plaatselijk 2,20 m). Deze zone wordt als vulling van een mogelijke ontginningskuil geïnterpreteerd. Er zijn geen oudere sporen meer aanwezig ter hoogte van de ontginningszone. Mogelijk strekten resten van de volmiddeleeuwse bewoningszone zich nog verder uit buiten het onderzoeksgebied. Daarnaast werd op het terrein nog een zeer grote kuil uit de 18de eeuw (terminus post quem) aangetroffen. Mogelijk is het spoor afkomstig van een gebouw dat op de zogenaamde Ferrariskaart is weergegeven.¹⁸

Ook de Sint-Michielskerk (CAI ID 10019) dateert uit de volle middeleeuwen. De huidige vorm van de kerk is het resultaat van verschillende bouwcampagnes en restauraties. De romaanse westtoren werd gebouwd in de 12de of aan het begin van de 13de eeuw. Het zuidelijke traptorentje werd vermoedelijk pas in de 19de eeuw toegevoegd. De vroeggotische middenbeuk is 13de-eeuws. Het transept is laatgotisch en het koor neogotisch. De verbrede neogotische zijbeuken met zijkapellen en sacristieën dateren van 1917-1919. Een andere kerk in de omgeving, de Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw van Essene (CAI ID 2607 [ten noorden van CAI ID 2215]) heeft een laatmiddeleeuwse oorsprong. De ingebouwde westtoren met vroeggotische kern dateert uit de 13de of 14de eeuw. Het schip en het koor zijn in de 19de eeuw gebouwd.¹⁹ Tijdens de middeleeuwen bevonden zich ook enkele hoeves in de omgeving, onder meer op locatie CAI ID 602. Het Hof te Belle of Hof 't Forsijn (CAI ID 10023) dateert uit de late middeleeuwen. Het was een voormalige afhankelijkheid van Affligem. Ook de Bastaartshoeve (CAI ID 2215) is laatmiddeleeuws.²⁰

In de ruimere omgeving zijn verder nog resten uit de nieuwe tijd aanwezig. Het Ankerhof of Brouwerij Wambacq (CAI ID 2611) dateert uit de 17de eeuw. De oudste vermelding gaat terug tot in deze periode. De hoeve werd verwoest door Franse legers en volledig heropgebouwd in 1702. In de 19de en 20ste eeuw werd het gebouwencomplex gemoderniseerd. De Oude Molen (CAI ID 2627) gaat minstens terug tot in de 18de eeuw. De oorspronkelijke houten molen werd in 1785 vervangen door een nieuwe molen. Deze windmolen werd gerestaureerd in 1957-58. Het molenaarshuis is inmiddels gesloopt.²¹

Inventaris, CAI ID 10015, Zegershof (geraadpleegd op 25 juni 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 10020, Borch (geraadpleegd op 25 juni 2018)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 162308, Bellestraat 3 (geraadpleegd op 25 juni 2018); Vander Ginst/Smeets 2015, 15-30

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 10019, Sint-Michielskerk (geraadpleegd op 25 juni 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Parochiekerk Sint-Michiels [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38827> (geraadpleegd op 25 juni 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2607, OLVkerk (geraadpleegd op 25 juni 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38814> (geraadpleegd op 25 juni 2018)

²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 602, Hekelgem 1 (geraadpleegd op 25 juni 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 10023, Hof te Belle (geraadpleegd op 25 juni 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2215, Bastaartshoeve (geraadpleegd op 25 juni 2018)

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2611, Ankerhof (geraadpleegd op 25 juni 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Hoeve Ankerhof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38820> (geraadpleegd op 25 juni 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2627, Oude Molen (geraadpleegd op 25 juni 2018)

Ten slotte zijn er in de omgeving ook metaaldetectievondsten uit de nieuwe en de nieuwste tijd te vermelden langs de Buikouterbaan (CAI ID 218393). Het gaat om drie musketkogels en een gesp uit de nieuwe tijd en negen munten uit de nieuwste tijd.²²

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied kent een gunstige landschappelijke ligging. Het is gesitueerd op de zuidoostelijke helling van een leemrug, op korte afstand tot de Zijbeek van de Okeibeek. Historische kaarten geven aan dat het terrein sinds de 18de eeuw steeds in gebruik geweest is als akkerland en als grasland. Aan de hand van de gebruiksevolutie van het terrein die we kennen aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's is dus een goede bewaring van het bodemarchief te verwachten. Op basis van gekende archeologische waarden in de omgeving en in combinatie met de gunstige landschappelijke ligging kunnen we besluiten dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. De gekende archeologische waarden geven met name aan dat er een verwachting is naar steentijd artefactensites en naar bewoningssporen uit de volle middeleeuwen. In de omgeving zijn echter ook sporadisch vondsten uit de Romeinse tijd gedaan en zijn graven uit de vroege middeleeuwen ontdekt. Gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein kunnen gelijkaardige vondsten zich ook voordoen binnen het onderzoeksgebied.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van woningen en daaraan gerelateerde nutsvoorzieningen. De woningen kennen een minimale verstoringsdiepte van ca. 80 cm, maar dit kan nog oplopen, omdat de woningen ook onderkelderd mogen worden. De precieze inplanting van de nutsvoorzieningen is momenteel nog niet gekend. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is, met uitzondering van de plaatsen waar bomen behouden blijven.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

De gunstige landschappelijke ligging van het terrein, de gekende archeologische waarden in de omgeving en de goede bewaring van het bodemarchief die we verwachten aan de hand van de gekende gebruiksevolutie van het terrein doen besluiten dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Op basis van de gekende archeologische waarden in de omgeving die een gelijkaardige landschappelijke ligging kennen, is er sprake van een verwachting naar steentijd artefacten, vondsten uit de Romeinse tijd, sporen van begraving uit de vroege middeleeuwen en

op 25 juni 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Windmolen De Oude Molen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38850> (geraadpleegd op 25 juni 2018)

²² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 218393, Buikouterbaan (geraadpleegd op 25 juni 2018)

bewoningssporen uit de volle middeleeuwen. De aanwezigheid van andere archeologische resten of archeologische resten uit andere periodes is op dit moment echter niet uit te sluiten. Een afweging van de geplande werken op het terrein geeft aan dat er bodemingrepen zullen plaatsvinden die het bodemarchief bedreigen. Daarom is bijkomend archeologisch vooronderzoek op het terrein aangewezen. Op het terrein zijn verschillende bomen aanwezig, die behouden zullen blijven (Figuur 5). Het bijkomend archeologisch vooronderzoek mag geen schade veroorzaken aan de te behouden bomen.

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein in gebruik is als grasland. Landschappelijk booronderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites verder in te schatten. Afhankelijk van het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend booronderzoek nodig. Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

Na elke nieuwe stap in het archeologisch vooronderzoek dient telkens opnieuw de afweging gemaakt te worden of bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is en welke onderzoeksmethodes hiervoor het meest aangewezen zijn.

3 Samenvatting

De gunstige landschappelijke ligging van het terrein, de gekende archeologische waarden in de omgeving en de goede bewaring van het bodemarchief die we verwachten aan de hand van de gekende gebruiksevolutie van het terrein doen besluiten dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Op basis van de gekende archeologische waarden in de omgeving die een gelijkaardige landschappelijke ligging kennen, is er sprake van een verwachting naar steentijd artefacten, vondsten uit de Romeinse tijd, sporen van begraving uit de vroege middeleeuwen en bewoningssporen uit de volle middeleeuwen. De aanwezigheid van andere archeologische resten of archeologische resten uit andere periodes is op dit moment echter niet uit te sluiten. Een afweging van de geplande werken op het terrein geeft aan dat er bodemingrepen zullen plaatsvinden die het bodemarchief bedreigen. Daarom is bijkomend archeologisch vooronderzoek op het terrein aangewezen. Op het terrein zijn verschillende bomen aanwezig, die behouden zullen blijven. Het bijkomend archeologisch vooronderzoek mag geen schade veroorzaken aan de te behouden bomen.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Louis, A., 1957: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Asse 87 W*, Brussel.

Schroyen, K./P. Buffel/J. Matthijs, 2003: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 31-39 Brussel-Nijvel*, Brussel.

Toerisme Affligem 2012: *Affligem. Voortuin van het Pajottenland*, Affligem.

Vander Ginst, V./M. Smeets, 2015: *Archeo-rapport 295 Het archeologisch onderzoek aan de Bellestraat te Affligem*, Kessel-Lo.

4.2 Websites

Cartesius (2018)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2018)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2018)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2018)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

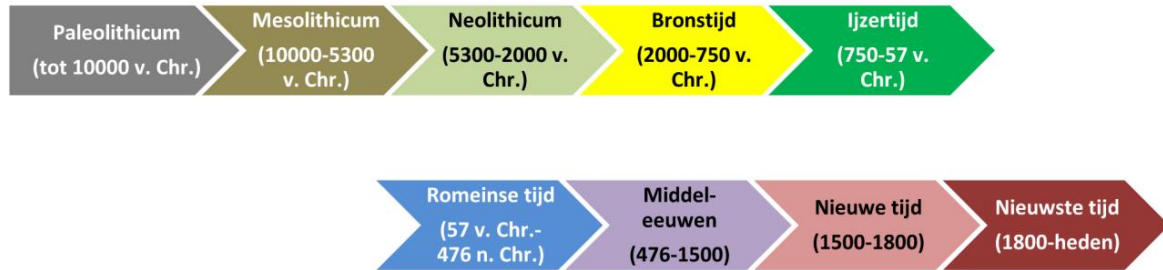
Geopunt Vlaanderen (2018)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2018)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2018)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

5.2 Plannenlijst

Plannenlijst bureauonderzoek: projectcode 2018F165

Plan-nummer	Type	Onderwerp	Aanmaak-schaal	Aanmaak-wijze	Datum
P1	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	22/06/2018
P2	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	22/06/2018
P3	Verstoringskaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	22/06/2018
P4	Bouwplan	Ontwerpplan	1:250	Digitaal	16/06/2018
P5	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	22/06/2018
P6	Hydrografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	22/06/2018
P7	Doorsnede	Terreinverloop	1:1	Digitaal	22/06/2018
P8	Tertiaire geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	22/06/2018
P9	Quartairgeologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	22/06/2018
P10	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	22/06/2018
P11	Bodemgebruikskaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	22/06/2018
P12	Historische kaart	Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	22/06/2018
P13	Historische kaart	Atlas der Buurtwegen	1:1	Digitaal	22/06/2018
P14	Historische kaart	Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp	1:1	Digitaal	22/06/2018
P15	Historische kaart	Vandermaelenkaart	1:1	Digitaal	22/06/2018
P16	CAI-kaart	CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	22/06/2018

5.3 Fotolijst

Fotolijst bureauonderzoek: projectcode 2018F165

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F1	Overzichtsfoto's	Foto's onderzoeksgebied en omgeving	Digitaal	22/06/2018
F2	Luchtfoto	Toestand terrein 2017	Digitaal	22/06/2018
F3	Luchtfoto	Toestand terrein 1971	Digitaal	22/06/2018
F4	Luchtfoto	Toestand terrein 1979-1990	Digitaal	22/06/2018